

Cholnoky Jenő

Földrajztudós, utazó

1870. július 23-án született Veszprémben. Régi nemesi család leszármazottja, egy időben használta a csolnokossi előnevet is. Gyermekkorában nevét „Csolnoki” alakban írta. Apja, Cholnoky László ügyvéd volt, anyja Zombath Krisztina. Édesanyja nyolc gyermeknek adott életet, közülük három fiatalon meghalt. Viktor és László testvérei elismert írók lettek.

A mérnöki doktori oklevél megszerzése után 1892-ben a műegyetem vízépítési tanszékén kapott tanársegédi állást Klimm Mihály professzor mellett. Eközben ismerkedett meg Lóczy Lajossal, az akkor már világhírű földrajztudóssal és Ázsia-kutatóval, aki 1894-ben meghívta őt maga mellé asszisztensnek a tudományi egyetem földrajz tanszékére. Lóczy Lajos ajánlására 1896-ban szerény ösztöndíjjal Kínába ment tanulmányútra

Kínai utazása: Életének legnagyobb vállalkozása az az egyszemélyes expedíció volt, melyet 1896-1898-ban tett Kínában. Tanítómestere és pártfogója, Lóczy Lajos azzal a feladattal bízta meg, hogy tanulmányozza a kínai alföld nagy folyóinak deltavidékét, derítse fel a Sárga-folyó és a Jangce mederváltozásainak okait, körülményeit. Ez a vidék ugyanis kimaradt mind a német Ferdinand Richthofen kutatásaiból, mind a Széchenyi Béla vezette expedíció programjából, melynek Lóczy Lajos is tagja volt. Az útra örömmel vállalkozó ifjú számára Lóczynak sikerült a vallás- és közoktatási minisztériumtól szerény ösztöndíjat, 1500 forintot kieszközölnie. Cholnoky 1896. december 3-án indult el **Triesztből és Suez, Bombay, Colombo, Szingapúr, Hongkong** érintésével jutott el Sanghajba 1897. január végén.

Az egyik kutatási feladata ugyanis az volt, hogy derítse ki, létezett-e a Jangcénak a két fő torkolati ágán kívül egy harmadik is, mint ahogy arról a régi kínai krónikák szólnak. Helyszíni vizsgálódásai alapján sikerült rájönnie, hogy ez a harmadik „kiang” (folyó) Kan-fu kikötőnél lehetett.

További utazásait az tette lehetővé, hogy egy francia tőkés társaság felfogadta alkalmi tanácsadójának. Így jutott el többek közt **Nanking** vidékére.

1897 júliusában francia vállalkozók keresték fel, és jó fizetést kínáltak neki, ha megvizsgálja a mandzsúriai arany- és ezüstbányákat, így eljuthatott a tervében addig nem szereplő távoli, ismeretlen vidékekre is. Augusztus 1-jén indult el francia kísérőjével, és **Nagaszaki, Vlagyivosztok érintésével érkezett meg Mandzsúriába**. Ennek az útjának legnagyobb eredménye egy olyan közel 100 000 km² nagyságú bazaltfennsík felfedezése volt, amely még nem szerepelt a földrajzi szakirodalomban.

December elején érkezett meg Pekingbe, és elhatározta, hogy szárazföldi úton tér vissza Sanghajba (akkor még nem létezett vasút a két város között). Útja során alkalmi nyílt tanulmányozni a Sárga-folyó hatalmas hordalékkúpját és a folyó gátrendszerét. Ez az utazás csaknem az életébe került, mivel ekkor tört ki az idegenek elleni boxerlázadás, és a feldühödött tömeg elől csak nagy leleményességével és katonai segédlettel sikerült elmenekülnie.

1898 márciusában és áprilisában még a Jangce deltájában végzett műszeres hidrográfiai méréseket, majd április 28-án Sanghajban hajóra szállt és július 4-én érkezett vissza Triesztbe. Utazása három évet ölel át (1896-1898), de a Trieszttől Triesztig terjedő szakasz 19 hónapot (579 napot) tett ki. Ebből

237 napot töltött terepen, és mintegy 6000 km-t gyalogolt. **A mandzsúriai lávamező felfedezésén kívül utazásának legfőbb tudományos eredményei: megmagyarázta a Jangce-delta keletkezését, felderítette a Sárga-folyó mederváltozásainak az okait, továbbá új megvilágításban mutatta be a kínai bambuszos építészetet és az öntözőgazdálkodást.** Expedíciós munkájában kitűnően kamatoztatta mérnöki tudását, elsősorban vízépítési és földméréstani ismereteit. Útinaplója a néprajztudomány számára is örökbecsű, mivel 1235 helyben készült rajzot tartalmaz, többségében használati tárgyak lakhelyek és más építmények pontos mását. Expedíciójának tudományos megállapításait számos szakmai dolgozatban adta közre, a nagyközönség számára pedig nagy sikerű útikönyvet írt. – Kínai útjáról élményszerűségüket tekintve messze elmaradnak azok a szakmai utazások, melyeket mint földrajzprofesszor, szervezett keretek között tett meg.

Ezek közül időben első nagyobb útja 1910-ben a Spitzbergákra (Svalbard) vezetett, egy norvégiai földrajzi kongresszus alkalmából, csoportos kirándulás keretében. Itt alkalmat nyílt a hideg sarki éghajlat felszínformáló hatásait tanulmányoznia, amit azután mind az oktatásban, mind a könyveiben hasznosított. Másik nagy utazása 1912-ben zajlott le, amikor Teleki Pál geográfus társaságában Észak-Amerikát járta be az Atlanti-óceántól a Csendes-óceán partjáig. Erre a tanulmányútra az Amerikai Földrajzi Társaság hívta meg az egyesület megalapításának 60. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi konferencia keretében. Természetesen Európa csaknem valamennyi országát bejárta, rendszerint nemzetközi tanácskozások kapcsán. Budapesti professzorsága idején többször szervezett hallgatói számára külföldi tanulmányutakat, amelyeket maga vezetett.

Legkedvesebb munkaterülete a felszínalaktan (geomorfológia) volt. Az amerikai Davis földrajzi szemlélet követte, és honosította meg a magyar geográfiában, mi szerint a felszíni domborzati formák szakaszosan változó (ciklusos) lepusztulási folyamatok eredményeképpen jönnek létre.

1950. júl. 5-én hunyt el Budapesten

Könyvei:

A sárkányok országából. Veszprém, 1900, Budapest, 1913, 1934;

A jégvilág. A sark-kutatások története. Budapest, 1914, 1929;

Utazás a sátán szekeren. Budapest, 1928;

A napsugár diadala. Budapest, 1929;

Az Egyenlítőtől a Sarkvidékig. Budapest, 1930;

A Tenger. Budapest, 1931;

A Föld megismerésének története Budapest, 1932;

A Kárpátoktól az Adriáig. Budapest, 1934;

Égen, Földön. Budapest, 1934;

Hazánk és népünk egy ezredéven át. Budapest, 1935;

A Föld s élete I-VI. Budapest, 1936-1937;

Balaton. Budapest, 1936;

A Föld felfedezői és meghódítói. Budapest, 1938.;

Erdélyi képek. Budapest, 1938;

A Földrajzi-tenger. Budapest, 1939;

Kőrösi Csoma Sándor. Budapest, 1940;

A csillagoktól a tengerfenéig, I-IV. Budapest, 1940;

Utazásaim, élményeim, kalandjaim. Budapest. 1941;

A sivatag. Budapest, 1943;

Utazások Amerikában Teleki Pál gróffal. Budapest, 1943.